

Den levande "innervarelsen".

- en biografi över Selma Lagerlöf

Plötsligt...

Det går inte att undgå den omedelbara öppningsfrasen i Selma Lagerlöfs roman Gösta Berlings saga: "Plötsligt stod han där i predikstolen!" Det är som vi alla har suttit och väntat på den. För visst handlar det om väntan - väntan och längtan efter det som berör och tar tag i det inre, i den där personliga själen, som är så ogripbar och samtidigt så närvarande och nödvändig.

Selma L. skriver utifrån sitt inre; ett kreativt flöde och tillstånd som ofta kommer fram, då hon skriver från det hon kalla "innervarelsen". Det är där det händer. Det är här som en författares kraftcentrum existerar och låter sig expandera i en sorts "gudomlig" rörelse. Biografiskrivaren Anna-Karin Palms avslutar levnadsbeskrivningen över Selma L. med liknande rader. I Epilogen heter det:

Hon skriver nära det hon kallar "innervarelsen", skriver i kontakt med sitt omedvetna och det skapar en särskild förtrolighet med läsaren. Det är som om hon hämtar upp en ton djupt ur sitt innersta, och genom texten vi läser ljuder den med sin fulla klang i vårt eget inre rum och sätter vår värld i rörelse.

Ja, så är det och Selma L. Hon visste detta till fulländning. Hon trollade i sitt innersta fram de gestalter, som kom en hel värld att sätta henne i främsta ledet som författare.

Nobelpriset 1909 gjorde henne legendariskt och införd i den litterära kanon, som hör till litteraturens historia. Även om det nu fanns negativa röster under hennes dåtid, liksom senare, har hon själv på ett övertygande sätt besekrat sina fiender: Carl David af Wirsén, Kurt Warburg och under senare tid Sven Delblanc. De rösterna tystnar snabbt vid läsning av Anna-Karin Palms väl genomarbetade biografi. En bok som påbörjades 2013 och nu är en guldgruva för dem som vill få ett helhetsgrepp om Mårbackas drottning och prinsessa.

I fjorton välskrivna kapitel stiger Selma L. fram alltifrån den unga, växande flickan på ett blomstrande Mårbacka, över seminarietiden, de många resorna, de intensiva kvinnliga kontakterna, skapandet, ekonomin och återkomsten till ett Mårbacka, som tar både pengar och arbetskraftkraft i anspråk.

Mårbacka. Stockholm. Landskrona.

Inledningskapitlet fokuserar på en författare, som nu stiger fram i rampljuset. Från det undanskymda egna skrivandet i ett rum på Mårbacka i Värmland, och fritidsskrivande under nätter i Landskrona, kommer så debuten - Gösta Berlings saga - i januari 1891 i tidningen Idun, där en del av den s.k. presentupplagan publiceras. Men innan dess fanns mödorna och bekymren om ekonomin.

Det misskötta Mårbacka går till försäljning. Moder Louise och faster Lovisa tvingas att flytta till olika orter där barnen finns. Selma tjänar 1000 kr om året som lärarinna. Hon är inneboende och skrivandet sker nattetid.

Selma - alltså 26 år och har fått lärartjänst i Landskrona. Här blir hon i fem år; träffar livskamrater, som kommer att följa livet ut som Anna Oom och Elise Malmros. Hon inspireras ideologiskt av Herbert Spencers humanistiska människosyn och har regelbunden kontakt med sin mentor Sofie Adlersparre.

"Linneförrådet" på Mårbacka har sett sina bästa dagar och nu återstår en revansch i samhället, som heter författaren Selma Lagerlöf. Den individuella protesten är tydlig. Hon är avvikande och kommer inte att gifta sig eller innefattas i den sociala kontext som heter familjeliv. Redan tidigt under uppväxttiden fick hon möjlighet att odla sin egen personlighet.

Det långa håret "flätan" kapades snabbt en vårdag 1889. Nu står hon där med en klar individuellt fixerad kvinnoprofil. Den nya kvinnan, det nya könet, som medför frihet och oberoende, trofasthet och originalitet.

Selma är det fjärde barnet i familjen, som kommer till världen den 20 november 1858. Mönsterskrivaren Löjtnant Lagerlöf har fått ytterligare ett barn att omhulda. Hon har en skada från födelsen och sänds till Stockholm för sjukgymnastik. Hon bor hos släktingar - fam. Afzelius i stadens centrum. Senare dock inackorderad på Malmskillnadsgatan 48 C. Hit kommer hon även senare då hon genomgår en ettårig kurs på Sjöbergska lyceet, för att förbereda inträdet till det Högre lärarinneseminariet.

Selma är ambitiös. Hon får smak på det kulturella livet i Stockholm och kommer alltid att återvända till teatrar, konst och litterära soaréer. Hon blir lärarinnan som kan försörja sig och sina närmaste. Under de fem åren i Landskrona kommer hon att få "luft under vingarna", som Palm skriver. Äntligen stod hon i blickpunkten och den nya berättarstilen var ett faktum, då Gösta Berling tog det litterära Sverige med storm.

Sophie Elkan.

Under nyåret 1894 träffar hon Sophie Elkan - den förmögna judinnan från Göteborg, som kom att bli hennes livsledsagerska under kommande år. Hon är själv författare, reslysten och nyfiken. En reseplanerare av stora mått, vilket väl kommer till pass, då de gemensamma resorna ut i Europa skall bli till. Sorgens svarta Sophie tilltalar Selma. Hon lyfter på sorgfloret och ser in i hennes ögon - konstaterar: "Vi två för alltid!"

Tiden var nu inne för att betrakta Selma L. som en etablerad författare. Nu också kontrakterad genom Karl-Otto Bonnier fr.o.m. 1900, och därmed kunde planerade idéer och ekonomier, utgivningar, diskuteras och genomföras.

En s.k. utbildningsresa till Italien genomfördes såsom sed var för den bildade överklassen. Rom besöktes under tiden 1895-1896. Nu initierades också intrycken till Antikrists mirakler, som utkom 1897. På hemväg kunde Sophie E. besöka sin frånvarande kärlek i Belgien - Sluy. Selma och Sophie var nu alltså resenärer i världen - ett jetset av nutida märke bevakat av press och media.

Mot slutet av decenniet uppkom idéerna om utvandringarna till Jerusalem från Nås i Dalarna. En intressant parallell, som senare Vilhelm Moberg återkom till femtio år senare med sin utvandrarserie. Här hade också religion och fattigdom ett symbiotiskt förhållande. Selma såg naturligtvis tidigt sprängkraften i denna av i första hand religiösa motiveringar genomförda emigration.

Jerusalem och Nils Holgersson.

Chicagobon Anna Spaffords Jerusalmenskoloni behövde påfyllning. "Den yttersta tiden" var inne och den bibliska egendomsgemenskapen skulle nu uppfyllas. De rätt troende samlas i den helga staden - Jerusalem. Med Osmanska rikets sönderfall och Jerusalems laglösa tillstånd kommer dock mycket svåra omständigheter att möta utvandrarfolket från Nås. Selma besöker Nås och kolonin i Jerusalem. Hon tar senare in på pensionatet Råbäck vid Kinnekulle för att fullborda böckerna Jerusalem I och II.

De kvinnliga passionerna blir fler och komplicerade för Selma, men författarframgångarna fortgår. Hon träffar den välbärgande Valborg Olander i Falun; en omtumlande bekantskap, då den förmodligen leder till fysisk, sexuell närhet.

Vid denna tid kommer överläraren Alfred Dalin från Huskvarna med en pedagogisk önskan om en läsebok för folkskolan. Selma kontaktas och hon är inte helt ointresserad. Dock kommer detta projekt att ta mycket tid och många mödor i anspråk, då Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige skall komma till stånd. Selma dubbelskriver och hon publicerar noveller i Idun tex. långnovellen om Herr Arnes penningar. Även "Fågel Rödbrost" i Kristus-legender ges ut 1904.

Alla utgivningar på Bonniers går mycket bra och honoraren strömmar in och ökar den personliga kassan för varje år. Selma blir en förmögen kvinna med dåtidens mått mätt. Hon beklagar sig beträffande skrivarmödorna och publiceringspressen, men hon tycks ha en god fysik och hög arbetsförmåga.

1904 har Selma en årsinkomst på 18000 kr, vilket idag motsvarar 1 miljon. Hon kan därmed köpa tillbaka en del av Mårbacka - den gamla släktgården i Värmland, samtidigt som hon har försörjningsansvar för mamma Louise och faster Lovisa. Vid denna tid blir det dock en resa till London med besök på den engelska landbygden.

1906 utges Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. Det blir en formidabel succé. 20000 ex säljs omgående. Förlaget trycker därefter i ett svep 100.000 ex. som distribueras till landets skolsalar.

Selma står nu på god ekonomisk grund, vilket gör henne trygg i sin roll som godsägare och senare som arbetsledare för folket på Mårbacka gård.

Nobelpriset.

Selma Lagerlöf är nu ett självklart centrum för kvinnor i Sverige. Hon är den lysande stjärnan i både rösträttsdebatt och i jämlikhetsarbetet. Många ledande kritiker föreslår henne till Nobelpriset. Och mycket riktigt - år 1909 tilldelas hon detta redan nu världsunika pris. Summan är 139.799 kr. och 83 öre. I dagens penningvärde - 7 miljoner. Återköp av hela Mårbacka gård görs.

Vid denna tid - 1908 - träffar Selma den vitala och aktiva journalisten Ida Bäckman. Hon kommer att stå Selma nära, men det framkommer även en komplicerad relation till Gustav Fröding, som Ida Bäckman haft kontakt med sedan många år. Triangelndramat Bäckman-Fröding-Lagerlöf har sett dagens ljus. Nåväl - på det konkreta planet genomförs 1912 en resa till Finland och Ryssland.

Selma kommer vid denna tid att intressera sig för kristen mystik, de inre världarna, som sedan gammal legat hennes personlighet nära. Gamla arvfiender går ur tiden som David av Wirsén och August Strindberg. Nya tankar och tidsmarkörer, personer, kommer upp, såsom Freud, Tagore, Steiner. Biografiskrivaren Palm gör här enkla och tydliga omvärldsanalyser, för att kunna fånga in den tidsanda som präglar medvetna författare och skribenter. Tiden före och under det första världskriget är prövande för alla och även Selma dras in under dessa smärtsamma och dödliga valv.

Svenska Akademien.

Nu väljes Selma till ledamot av den Svenska Akademien 1914 - dock accepterar hon efter vissa betänkligheter och förfrågningar. Men för kvinnosakens skull vill hon även här bryta det härskande "gubbväldet". Boken *Bannlyst*, tankar under och om första världskriget, kommer 1918 - just då freden inträder.

Vilgot Sjöström vill göra film av *Körkarlen* år 1921. Nu är hon också inne i filmens värld och hennes popularitet ökar. Men trots alla yttre utmärkelser och publika uppträdanden skriver Selma att hon är i första hand "diktare". Att skriva är hennes uppgift, kall och tillfredsställelse. Hon firar sina jämna födelsedagar 60 och 70 med pompa och ståt.

Livskamraten Soffie Elkan avlider den femte april 1921. Selma är med på begravningen i Göteborg. En relation är över, som haft sina smärtsamma dalar och högstämda bestigningar. De har varit olika personligheter men på ett nästan organiskt sätt berikat varandra kreativitet, genom resor, upplevelser och kärlekar. Boken om *Mårbacka* kommer 1922 och böcker om Charlotte Löwensköld och Anna Svärd några år senare.

En ny kärleksrelation uppstår, då Selma möter friherrinnan Henrietta Coyet - "Ette", som hon kallas. Hon blir ett psykologiskt stöd under de år som hon har kvar. *Dagboken - Selma Ottilia Lovisa* - kommer ut till julhandeln 1932.

Depressioner och sjukdomar kommer och går under de senare åren. De 80 åren firas hos Valborg Olander i Stockholm. Under hösten 1936 återvänder Selma till sitt älskade *Mårbacka*.

I januari 1939 skriver hon till Ida Bäckman att hon har skrivit "flera timmar i sträck". Det blir hennes sista ord. Natten den 8 mars 1940 drabbas Selma av en hjärnblödning. Det bäddas år henne i Elkan-rummet - det ljusa och soliga rummet på *Mårbacka*.

Under morgonen den 16 mars sluter hon sina ögon för gott. Systemen Gerda och livskamraten Valborg finns vid hennes sida.

Hans-Evert Renérius

**Bok: En biografi över Selma Lagerlöf. Anna-Karin Palm. Bonniers s. 682.
"Jag vill sätta världen i rörelse".**